

ESTETINĖS BŪSENOS STIPRĖJIMO TAKAS LIUDVIKO RĖZOS DIENORAŠTYJE

GINTARĖ GARNYTĖ

Šiaulių universitetas
gintare@cr.su.lt

XIX a. pr. Lietuvoje pradeda keistis žmogaus kaip asmens savimonė (savimonės kaitos judesys), atsiranda poreikis rašyti ne tik naudos sumetimais, bet ir tenkinant asmeninius poreikius. Dėmesys krypsta į save kaip į veikiančią subjektą. Vadinasi, atsiranda galimybė rasti individualiam, rašymo sau stiliui. Taigi susiformuoja individualus matymo laukas. Reikia pažymėti, kad XIX a. pr. Lietuvos raštijos patirties sklaidai aptarti svarbūs ir tie kūrėjų tekstai, kuriuos tik iš dalies galima priskirti literatūrinei plotmei. Tačiau dėmesys antrinėms konvencijoms leidžia užčiuopti autoriaus santykį su *pačiu savimi* kaip individu ir *kitu* kaip sociumu. Dienoraštis yra viena autobiografinio naratyvo formų, esanti tarp meninio ir nemeningo teksto ribų; tai tekstas greta literatūros.

Straipsnio tikslas – aptarti estetinę individo būseną, jos stiprėjimo taką*, susitelkiant ties konkretaus autoriaus tekstu – Liudviko Rėzos (1776–1840) kelionių dienoraščiu *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio: mūsų, kurių liudininku teko būti pačiam autoriui, aprašymas* (1813–1814).

Iš Rėzos vokiečių k. rašyto dienoraščio galima pastebėti, kad autorius užfiksuoja save apmąstant grožį (vadinamoji *ypatinga estetinė pagava*). Rėzai ypatingą dvasinę būseną sužadina tobulas gamtos grožis. Toks virsmas šiame straipsnyje traktuojamas kaip estetinės būsenos intensyvėjimas.

Rėzos estetinėje pajautoje slypi atviras domėjimasis jutimine tikrove, visais jos bruožais, taip pat domėjimasis ja estetiniu požiūriu (Eco, 15). Gamtos grožis esti ypatingas, nes rašantis dienoraščio tekste užfiksuoja jį kaip išliekamąją vertę turintį objektą. Iš tiesų, „Išgyvenimo tėkmė nuolat stengiasi ištrūkti iš mitinės minties tinklo, išgriebiančio tik ryškiausius kontrastus“ (Lévi-Strauss, 97). H.-G. Gadameris kalba apie tokį grožį, kuris sulaukia subjekto-stebėtoją ir priverčia jį stabtelėti prie gamtos grožio kaip individualaus reiškimo (Gadamer, 24). Juk Rėza dienoraštyje užfiksuoja jam atmintyje išlikusį tik tą tobulą gamtos grožį, kuris sukėlė ypatingą estetinį išgyvenimą. Reikėtų akcentuoti, jog Rėza savąją estetinę pajautą atskleidžia vizualioje plotmėje. Pasak Alberto Juliaus Greimo, net vizualioje plotmėje galima atpažinti pojūčių hierarchiją

(Greimas, 185). Estetinės būsenos stiprėjimo tako iliustracija tampa atkarpa iš dienoraščio:

Vaizdas nuo donžono spalvingas ir gražus. Kaip žavu po savo kojomis matyti kabantį miestą, vingiuojančius pasėlių laukus ir, jau toli nusidriekusiuose slėniuose, – miestus, bokštus, kaimus, dvarus ir gražiais būreliais susikibusias kalnų viršūnes! Negali atitraukti akių nuo šių stebuklingų vaizdų. Į akis, saulės apšviesta, plieskia keleviui sidabriniais spindulių pluoštais kalnų bronza. Kalnuose randama kristalų, topazų, jaspų ir kitokių brangakmenių.

Ši tvirtovė – raktas į Bohemiją, ir kelias iš čia tiesiog veda į ją. Nuostabus buvo reginys, kai visa armija bangomis iš slėnio kilo aukštyn į kalną ir paskui vėl bangavo žemyn. Mano vežimas buvo paliktas apačioje, Schönowaldo kaime. Norėdamas išvengti pavojų, nesulaužyti ašių, nesutrupinti ratų, sukau ne per Silberbergą, bet keliu į pietus per Glatzą. Pirmiausia atvykau į Warthos miestelį.¹ Čia prieš mano akis atsiskleidė nepaprastas vaizdas: žiojėjo gili bedugnė, į kurią nusidangini lyg į Tartarą. Šniokščianti Neissės srovė puola į stačią prarają, perskirdama uolų masyvus ir sudarydama vartus į Glatzo grafystę. Stati granito siena beveik vertikaliai kyla iš vandens, į jos viršūnę žiūri svaigstančia galva. O ten rymo juodos eglės, skleisdamos begalinę prieblandą viršum šios gamtos šventyklos. Pavienės eglės, nuostabiai įsikibusios į uolų sienas, kopia aukštyn į šviesos karalystę, ir už tai, kaip titanai už drąsą, būna nubausios: dažnai jas paliečia staigūs žaibai ir nubloškia į Tartarą arba palieka kabančias, įsikibusias tik šaknimis į uolas. Apačioje, tarp granito masyvų ir pro šniokščiančią Neisę, kyla takelis, kelias susižavėjimą ir, kartu, baimę. Kitas takas kaire kalno puse veda aukštyn pro vieno atsiskyrėlio būstinę, apstatytą krucifiksais ir kitokiomis šventybėmis. Jei kam gamtos šventumo jausmas nesukelia ekstazės ir tylios pamaldumo nuotaikos, tas nieko nenusivokia apie jos didybę ir dieviškumą. Tad visai teisingai žmonių pamaldumas šiame kalnų tarpeklyje paskatino įrengti vietą šventoms kelionėms, plačiai žinomą ir lankomą visų kraštų. Aukštai ant kalno yra koplyčia su Gailės-

* Semiotinėje terminologijoje vartojama „figūratyvinio tako“ sąvoka.

¹ Wartha – miestas vakarų Silezijoje netoli Frankenstein. Jau Viduramžiais tapo maldininkų šventa vieta, stebuklingu būdu jame atsiradus gailėtingosios Marijos paveikslui (XII–XIII a.).

tingosios paveikslu, kuri kasmet aplanko 40000 maldininkų. Jie atvyksta daugiausiai procesijomis, su bažnytinėmis vėliavomis, muzika, ir dėl to Warthoje visą laiką mugė. Man rodos, kad apylinkės grožis ne mažiau žavi maldininkus, kaip ir Marijos paveikslas, surastas 1200 metais. Gražiausias slėnio vaizdas (galbūt vienintelis toks pasauly) atsiskleidžia nuo akmeninio tilto virš Neissės ir nuo senos Barduhno pilies, kurios vardu vadinama ir visa vieta. Kai stovėjau ant tilto, pasirodė vaivorykštė, tartum norėdama šį grožį labiau patobulinti. Tokio puikumo mano akys daugiau nematys. Tai buvo rugpjūčio devintoji. Ilgai užtrukęs Warthoje, į Glatzą atvykau vėlai vakare (102–103; išretinta cituojant).

Tobulas gamtos grožis dienoraštyje aprašomas remiantis regos kategorijomis, t. y. tai, kas patenka į Rėzos kaip subjekto-stebėtojo regos lauką (tai, kas išoriškai regima). Gėrėdamasis tobulu gamtos grožiu Rėza užima pasyvią subjekto-stebėtojo poziciją, taip prislopindamas individualųjį „aš-pats“ pradą. Detaliu susidūrimo su gamta aprašymu pamažu artinamasi intensyvios momentinės būsenos link, šiame straipsnyje vadinamos *ypatingos estetinės pagavos* (toliau – YEP) terminu. Galima iškelti hipotezę, jog tobulo gamtos grožio aprašymas dienoraštyje – tai nuoseklus takas individualaus išgyvenimo – YEP – link. Tačiau spontaniškai prasiveržia vidinė būseną – YEP, sužadinta išorinės regimybės: Rėza kaip subjektas-stebėtojas pereina į išgyvenančio subjekto poziciją, kai regimą išorę pakeičia intensyvus vidinio išgyvenimo krūvis. Taigi įvyksta radikalus virsmas – iš pasyvaus subjekto-stebėtojo Rėza tampa aktyviu, išgyvenančiu YEP, subjektu. Šis virsmas prasiveržia spontaniškai kaip asmeniųjų jausmų suintensyvėjimo judesys iki maksimalaus laipsnio. Tai galima pavaizduoti schematiškai:

Min EB** → Max EB (YEP)

Kaip jau buvo minėta, spontaniškai prasiveržusi išorinės regimybės sužadinta YEP kaip momentinė būseną pranoksta pačią regimybę ir skleidžiasi anapus jos – Rėzos viduje, t. y. ten, kur neregima kitam. Taigi atliekamas perėjimo judesys: „tai, kas regima“ virsta „tu, kas neregima“. Galima teigti, jog netikėtai Rėzą užklupusi YEP iškelia centran individualųjį „aš-pats“, buvusį lig tol periferijoje. YEP išgyvenimas veda Rėzą kaip subjektą individualaus „aš-pats“ prado link, t. y.

** EB – emocinė būseną.

atliekamas migracijos judesys: iš išorės pereinama į vidų (išorė → vidus).

Dienoraštyje užfiksuotą estetinės būsenos intensyvėjimo taką galima sąlygiškai suskaidyti į dvi atkarpas: inchoatyvinę (pradmės) ir terminatyvinę (baigmės) fazes. Intensyvėjimo kulminacija vyksta tik inchoatyvinėje fazėje, kurioje ryški estetinės būsenos kaita: iš stebėjimo ir grožėjimosi judesio pamažu pereinama prie YEP išgyvenimo. Terminatyvinėje fazėje sankcionuojama tai, kas jau įvyko.

Inchoatyvinėje fazėje yra du dėmenys: Rėza kaip subjektas-stebėtojas ir tobulas gamtos grožis kaip vertės objektas. Tai pagrindinė naratyvinio lygmens ašis, kurioje Rėza kaip subjektas atsiskleidžia iš santykio su siekiamu vertės objektu – tobulu gamtos grožiu; pastarasis apibrėžiamas jį vertinančio Rėzos kaip subjekto atžvilgiu (Nastopka, 60). Rašantysis šioje situacijoje užima stebėtojo poziciją ir iš empirinės tikrovės išskiria tobulą gamtos grožį kaip vertės objektą: „Vaizdas nuo donžono spalvingas ir gražus. Kaip žavu po savo kojomis matyti kabantį miestą, vingiuojančius pasėlių laukus ir, jau nusidriekusiuose slėniuose, – miestus, bokštus, kaimus, dvarus ir gražiais būreliais susikibusias kalnų viršūnes! Negali atitraukti akių nuo šių stebuklingų vaizdų“. Tokia užimta stebėtojo (ir stebėjimo) pozicija, pasak N. Hartmanno, anksčiau intuityvioje Platono ir Plotino estetikoje buvo laikoma svarbiausia (Hartmann, 341). Prūsijos armijos kapelionas, vis įterpdamas į savo stebėjimo ir grožėjimosi lauką papildomų gamtos grožį išreiškiančių figūrų („Kaip žavu po savo kojomis matyti kabantį miestą“; „Negali atitraukti akių nuo šių stebuklingų vaizdų“; „Nuostabus buvo reginys“; „Čia prieš mano akis atsiskleidė nepaprastas vaizdas“; „šios gamtos šventyklos“; „Pavienės eglės, nuostabiai išikibusios į uolų sienas“), pamažu artėja prie jį užklupsiančios intensyvios momentinės vidinės būsenos. Dienoraštyje pasirinkta stebėtojo pozicija sužadina tik dar prasidėsiantį aukštesnio laipsnio procesą (Max EB – YEP). Taigi išorinė esteti- nė stebėjimo pozicija yra pirminė, o vidinis išgyvenimas (EP) – antrinis, pirmosios nulemtas momentas. „Estetinis mąstymas visais atvejais yra antrinis. Jis gali prasidėti po to, kai pasibaigia esteti- nė žiūra ir betarpiškas atsidavimas gėrėjimuisi grožiu“ (Hartmann, 335–336). Vizualioji- regėjimo plotmė lemia ekstazišką subjekto savijautos būseną. „Kaip tik žiūra yra svarbiausia šio akto [YEP – G. G.] sudedamoji dalis ar bent jau jo pamatas. Malonumas arba pasitenkinimas [YEP – G. G.] ir juose glūdintis vertinimas turi veikiau reakcijos į stebėjimo metu patirtą išpūdį pobūdį“ (Hartmann, 341). Toks vertės objekto stebėjimas, papildytas grožėjimosi judesiu, veda YEP link. Ši

YEP yra aukščiausias inchoatyvinės fazės taškas, po kurios – staigus emocinis nuokrytis (terminatyvinė fazė).

Vytautas Kavolis, kalbėdamas apie skirtingus galvojimo būdus kultūros istorijoje, išskyrė vieną iš tapatybės logikų, kuri tikraja tapatybe laiko intensyviausius patirties momentus: „tikrasis „aš“ išryškėja tiksliai ekstatiškai intensyvaus išgyvenimo momentais, kurių kiekvienas atskleidžia jį visą, harmonizuoja jo egzistencijos fragmentus į momento tobulybės išgyvenimą“ (Kavolis, 116). Apie ypatingą momentinę būseną teigiama: „esama ypatingų momentų, kai <...> dvasia išsiplėčia ir aprėpia horizontą <...> ir patiriame neribotą harmoniją, valdančią pasaulį. Tai pasitenkinimo momentas, gyvenimo viršūnė ir visuotinė jo raiška“ (Gasset, 264). Rėzos dienoraštyje taip pat galima aptikti momento tobulybės – EP – išgyvenimą:

Jeį kam gamtos šventumo jausmas nesukelia ekstazės ir tylios pamaldumo nuotaikos, tas nieko nenusivokia apie jos didybę ir dieviškumą. <...> Man rodos, kad apylinkės grožis ne mažiau žavi maldininkus, kaip ir Marijos paveikslas, surastas 1200 metais. Gražiausias slėnio vaizdas (galbūt vienintelis toks pasauly) atsiskleidžia nuo akmeninio tilto virš Neissės ir nuo senos Barduhno pilies, kurios vardu vadinama ir visa vieta. Kai stovėjau ant tilto, pasirodė vaivorykštė, tartum norėdama šį grožį labiau patobulinti. Tokio puikumo mano akys daugiau nematys. Tai buvo rugpjūčio devintoji (103).

Iš šios dienoraščio atkarpos matyti, jog Rėza lakoniškai, keliais sakiniais aprašo jį apėmusią momentinę būseną, YEP. Pats kapelionas kaip subjektas-stebėtojas ieško termino jį apėmusiai būsenai pavadinti: „Jeį kam gamtos šventumo jausmas nesukelia ekstazės ir tylios pamaldumo nuotaikos, tas nieko nenusivokia apie jos didybę ir dieviškumą“. Matyti, jog rašantysis savąją būseną įvardija „ekstazės ir tylios pamaldumo nuotaikos“ vardu. Suteikdamas intensyvaus išgyvenimo momentui nostalgiško prisiminimo formą dienoraščio pavidalu, Rėza konstatuoja reginio, kuris jam suteikė trumpą palaimos akimirką, vienkartiškumo ir negrižtamumo atspalvį: „Tokio puikumo mano akys daugiau nematys“.

Palaimingos akimirkos užfiksavimas / aprašymas dienoraščio tekste leidžia atpažinti pagrindines diskursyvinės sekos artikuliacijas, turinčias užduotį perteikti YEP. Iš tiesų, pats terminas *ypatinga estetinė pagava* yra suvokiamas kaip aktantinės struktūros rėmuose susidaręs specifinis ryšys tarp Rėzos kaip subjekto-stebėtojo ir tobulo gamtos grožio kaip estetinio vertės objekto. Tai galima pavadinti išskirtiniu ryšiu: Rėza dienoraštyje už-

fiksuoja pasikeitimą kasdienybės tėkmėje, vadinamąjį įtrūkį tarp kasdienybės dimensijos ir intensyvaus išgyvenimo momento. Tai judesys į naują Rėzos kaip subjekto-stebėtojo būseną, kurią sukelia *kitas* – išorinė jėga (julslemis užfiksuotas tobulas gamtos grožis kaip objektas ir jo subjektui-stebėtojui sukelta EP kaip tam tikra momentinė savijautos būseną).

Estetinė komunikacija vyksta vizualioje regėjimo plotmėje: Rėza kaip subjektas-stebėtojas išpažintiniame tekste užfiksuoja tobulą gamtos grožį ir jo daromą poveikį sutapatina su dieviškumo figūra (Marijos paveikslas): „Man rodos, kad apylinkės grožis ne mažiau žavi maldininkus, kaip ir Marijos paveikslas, surastas jau 1200 metais“. Vadinasi, ši dienoraščio mintis leidžia manyti apie subjektą-stebėtoją kaip tobulą gamtos grožį, kaip dieviškumo, šventumo atspalvį kontempliuojančią figūrą. Pasak M. Eliade, „Religin-gam žmogui **gamta** niekada nėra tiksliai „gamtiška“: ji visada kupina religinės prasmės“, t. y. „pasaulis, išriedėjęs iš dievų rankų, yra prisodrintas šventybės“ (Eliade, 81; ryškinta cituojant). Taigi gamtos ir Dievo tobulas grožis susijungia į vieną nedalomą visumą – vienį:

Tobulo gamtiškojo grožio ir tobulo dieviškojo grožio vienis

Rėzos deklaruojama gamtos ir Dievo jungtis artima B. Spinozos sampratai: jis Dievą ir gamtą suvokia kaip vieną sinonimų porą: *Deus sive natura* – „Dievas, arba gamta“ (Spinoza, 347).

Iš tiesų, šis ypatingas estetinis įvykis, kuris esti tik trumpalaikis intensyvaus išgyvenimo momentas, įterpiamas į dienoraščio kasdienybės aprašymų diskursą (nuoseklus įvykių aprašymas etc.) ir taip įtrūkio judesiu (YEP) transformuoja minėtąjį diskursą. Galima pastebėti, jog Rėza tekste negali tiesiogiai išsakyti jį apėmusios YEP įtrūkio kasdienybės plotmėje metu; jis detaliam aprašo patį estetinį vertės objektą: „Gražiausias slėnio vaizdas (galbūt vienintelis toks pasauly) atsiskleidžia nuo akmeninio tilto virš Neissės ir nuo seno Barduhno pilies, kurios vardu vadinama ir visa vieta“. Užtat apie Rėzos kaip subjekto-stebėtojo būseną dienoraštis pateikia tik užuominas iš jo kalbinės raiškos: „Jeį kam gamtos šventumo jausmas nesukelia ekstazės ir tylios pamaldumo nuotaikos, tas nieko nenusivokia apie jos didybę ir dieviškumą“; „Man rodos, kad apylinkės grožis ne mažiau žavi maldininkus, kaip ir Marijos paveikslas, surastas jau 1200 metais“; „Tokio puikumo mano akys daugiau nematys“. Taigi rašantysis išgyventą ypatingą akimirksnio būseną išreiškia euforinėmis konotacijomis. Tai galima susieti su tobulybės ilgesiu, t. y. Rėza išgy-

vena kasdienybės netobulumą ir chaosą. Šį teiginį patvirtina įrašas dienoraštyje: „O, kad nereikėtų grįžti į pasaulį, pilną karų ir kančių!“ (83).

Tobulas gamtos grožis, atsiskleidęs prieš Rėzos kaip subjekto-stebėtojo akis visa savo esybe, veda jį ekstazės ir tylaus pamaldumo būsenų link. Rėzos išgyvenama EP susijusi su tobulo gamtos grožio kaip estetinio vertės objekto tobulumu: „Kai stovėjau ant tilto, pasirodė vaivorykštė, tartum norėdama šį grožį labiau patobulinti. Tokio puikumo mano akys daugiau nematys“. Netikėtai įsiterpusi į gamtos grožio kaip estetinės vertės objekto erdvę vaivorykštės figūra papildo jį ir paryškina gamtos tobulumą. Ji atsiranda gamtoje tik susiklosčius tam tikrai situacijai ir esti ypatingas gamtinis estetiškas objektas. Vaivorykštė turi savyje virtualiai visas pagrindines spalvas ir gali būti vadinama protopatine (*protopathique*) spalva; vaivorykštės spalvos nužymi estetinės vertės objekto ribas ir paverčia objektą katalizatoriumi, t. y. tobulas gamtiškasis grožis sužadina giliausius Rėzos jausmus ir pasirodo kaip būties intymumo apsimėgimas. Taigi Rėza pasiekia aukščiausiąjį išgyvenimo tašką – YEP, kuri atsiduria bendroje – intymioje – plokštumoje su tobulu gamtos grožiu.

Rėza kaip subjekto-stebėtojas neatlieka konjunkcinio judesio tobulo gamtos grožio kaip estetinės vertės objekto atžvilgiu ir užima subjektinę stebėtojo poziciją, parodydamas savo vertybinį santykį su tuo, ką fiksuoja. Taigi rašantysis dienoraščio tekste pasirenka vidinio fokusavimo pasakojimo perspektyvą. Jis kaip stebėtojo poziciją užimantis subjektas pasirenka vieną, konkrečiai apibrėžtą suvokimo šaltinį (suvokinį) – estetinę vertę turintį objektą, kurį stebi ir patiria, jo veikiamas, intensyvų estetinį išgyvenimą – krūvį (vadinamoji YEP). Ši išgyventa pagava vėliau užfiksuojama asmeniniuose užrašuose. Pasak A. J. Greimo, prasminis subjekto santykis su pasauliu – tai ne santykis su pačiu objektu, bet su vertėmis, kurios apibrėžia objektą (Greimas, 241). Kaip matyti, Rėza, rašydamas dienoraštį, išgyvena vertybinius estetiškus santykius su tobulu gamtos grožiu kaip estetiniu vertės objektu. Iš tiesų, vertė, remiantis Greimo mintimi, reiškia subjekto ryšį su

objektu, jo nukreiptumą į objektą, o kartu objekto buvimą ne sau ir ne savyje, bet subjektui (Greimas, 241). Taigi Rėza, nors ir užimdama stebėtojo poziciją, užmezga momentinius santykius su tobulu gamtos grožiu kaip estetinės vertės objektu. Intymiuose (aš–sau) užrašuose Rėza atlieka vidinį fokusavimo veiksmą – išgyvena YEP kaip kulminacinį savijautos būsenos lygmenį. Reikia pabrėžti, jog vidinio fokusavimo metu pats tobulas gamtos grožis kaip vertės objektas niekaip nepasikeičia, nesitransformuoja, nepraranda savo vertingumo, t. y. lieka kokybiškai nepakitęs nei inchoatyvinėje (pradmės) fazėje, kai su juo pirmą kartą susiduria Rėza kaip subjekto-stebėtojas, nei terminatyvinėje fazėje, kai įvyksta jų išsiskyrimas.

Terminatyvinėje fazėje estetinės vertės objekto kompetencija yra lakoniškai įvertinama ir sankcionuojama Rėzos kaip nebeprisitausanti savijautos būsenai: „Tokio puikumo mano akys daugiau nematys“. Taigi Rėzos kaip subjekto-stebėtojo santykis su estetiniu vertės objektu reiškiasi YEP lygmenyje. Dienoraštyje atkuriamas pirminė „aš–čia–dabar“ situacija.

Galima prieiti prie išvadų, jog tarp Rėzos kaip subjekto-stebėtojo ir tobulo gamtos grožio kaip estetinės vertės objekto užmezgamas estezinis santykis, t. y. vykdomas performatyvinis aktas, kurio metu viena instancija (tobulas gamtos grožis kaip estetinės vertės objektas) veikia kitą (Rėzą kaip subjektą-stebėtoją) ne manipuliudama ar įtikinédama, siekdama priversti kitą veikti, bet savo buvimu pažadina kito tam tikrą, intensyvų krūvį turinčią savijautos būseną – ypatingą estetinę pagavą. Įtrūkis kasdienybės tėkmėje, Rėzos kaip subjekto-stebėtojo intensyvus estetiškas sukrėtimas, tobulo gamtos grožio kaip estetinės vertės objekto specifinis statusas (atlieka Rėzos kaip subjekto-stebėtojo atvedimo (katalizatoriaus) iki tam tikros savijautos būsenos funkciją), vizualiosios plotmės vaidmuo (reginys sužadina YEP), trumpalaikio intensyvaus estetinio išgyvenimo unikalumas („galbūt vienintelis toks pasauly“) – tokie yra YEP sudarantys elementai, pasirodantys dienoraštiniuose Rėzos užrašuose.

Šaltiniai

Rėza, L. (2000). *Žinios ir pastabos apie 1813 ir 1814 metų karo žygius iš vieno Prūsijos armijos kapeliono dienoraščio: mūšių, kurių liudininku teko būti pačiam autoriui, aprašymai*. Vilnius: LLTI.

Literatūra

- Eco, U. (1997). *Menas ir grožis viduramžių estetikoje*. Vilnius: Baltos lankos.
- Eliade, M. (1997). *Šventybė ir pasaulietiškumas*. Vilnius: Mintis.
- Hartmann, N. (1980). Estetika. *Grožio kontūrai: iš XX a. užsienio estetikos*. Red. kolegija: B. Kuzmickas (sudaryt.), R. Skeivys (spec. red.) ir kt. Vilnius: Mintis.
- Gadamer, H.-G. (1997). *Grožio aktualumas: menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Gasset, J. O. (1999). *Mūsų laikų tema ir kitos esė*. Vilnius: Vaga.
- Greimas, A. J. (1989). *Semiotika. Darbų rinkinė*. Vilnius: Mintis.
- Greimas, A. J. (1991). *Iš arti ir iš toli: literatūra, kultūra, grožis*. Vilnius: Vaga.
- Kavolis, V. (1996). *Kultūros dirbtuvė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Lévi-Strauss, C. (1997). *Laukinis mąstymas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Nastopka, K. (2001). *Reikšmių poetika*. Vilnius: Baltos lankos.
- Spinoza, B. (2001). *Etika*. Vilnius: Pradai.

Gintarė Garnytė

THE PAC OF STRENGTHENING AESTHETIC STATE IN LIUDVIKAS RĖZA'S DIARY

Summary

The purpose of Liudvikas Rėza's diary is to show that the Lithuanian literature of the XIX century comprises personal self-consciousness, authentic empathy as well as individual aesthetical experience (particular aesthetic conception). As Liudvikas Rėza's diary reveals, at first the author takes the position of a subject-observer who is later replaced with PAC suddenly experienced by the subject: in his personal reminiscences Rėza moves to the position of a subject with active anxiety inside himself. Thus a conclusion is made that in his personal memoirs the subject moves from a visible plane to an invisible inner plane. In the diary the perfect beauty of nature is described in terms of visual categories, i. e. considering everything that gets into the range of vision of Rėza as an observer (i. e., considering everything that is viewable externally). Through the description of confrontation of different details and nature in his reminiscences the author gradually moves intensive momentary state. Exterior vision enhances interior state of PAC that bursts out in a spontaneous move. Such change in the analyzed text is treated as intensification of aesthetic state. Thus PAC as momentary state is oozing inside, i. e. in the place invisible for others in Rėza's diary.